

Disleksija

Iva Mesec, prof., defektologinja-logopedinja
Dječji vrtić Leptir, Zagreb

Termin *disleksija* prvi je opisao Pringle Morgan 1896. godine kad je poteškoće u učenju čitanja kod jednog dječaka opisao kao "poteškoće sa slovima i riječima". Novije definicije kažu da je disleksija poremećaj u usvajanju čitanja, unatoč urednoj inteligenciji, urednim senzornim sposobnostima i odgovarajućem poučavanju (Grubin, 2002.).

Prema klasifikaciji DSM-IV (dijagnostički i statistički priručnik mentalnih poremećaja Američkog psihijatrijskog udruženja), postoji tri vrste poremećaja u učenju: poremećaji čitanja, pisanja i računanja. Ti poremećaji mogu se javiti izolirano, svaki za sebe, ili udruženo. Najčešće su udruženi poremećaji u učenju čitanja i pisanja. Pisanje je kompleksnija vještina od čitanja pa su i poremećaji pisanja češći.

Disleksiju, kao specifičnu poteškoću u učenju čitanja, treba jasno razlikovati od drugih poteškoća u učenju koje mogu biti posljedica ADD (poremećaj nedostatka pažnje) ili ADHD poremećaja (poremećaj nedostatka pažnje s hiperaktivnošću), sniženih kognitivnih sposobnosti, oštećenja vida i sluha ili jakog zaostajanja u razvoju govora. Poremećaj nedostatka pažnje sa ili bez hiperaktivnosti u velikom se broju slučajeva javlja zajedno s disleksijom, što kliničku sliku čini složenijom i dodatno otežava iznalaženje pogodnih strategija pomoći, te produžava vrijeme potrebno za usvajanje vještine čitanja.

Isto tako, disleksiju treba razlikovati od uobičajenih poteškoća koje djeca početkom školovanja imaju u čitanju i pisanju. Pogreške tipa zrcalno pisanje, pisanje riječi zajedno (udučan, nastol...) ili zamjena sličnih slova (b – d, ž – š, g – k, o – u...), dobro reaguju na pojačan angažman učitelja i roditelja.

Simptomi disleksije i disgrafije

Disleksija je skup simptoma koji se manifestira sporim, netočnim čitanjem i slovkanjem. Dijete zamjenjuje slova koja slično zvuče ili slično izgledaju (d – b, b – p, i – l, d – b, š – ž, s – z, m – n, u – n) te ispušta slogove i dijelove riječi. Usmjerenost na tehniku čitanja odražava se na uspješnost razumijevanja pročitane teksta.

Disgrafija se, kao poremećaj usvajanja vještine pisanja, manifestira u nepravilnom držanju olovke, nepoštivanju crtovlja, nečitkom rukopisu, ispuštanju slova i slogova te zamjeni slova.

Uzroci disleksije

Unatoč mnogim istraživanjima u neurologiji, psihologiji, logopediji i drugim znanostima, uzroci disleksije nisu do kraja razjašnjeni. Smatra se, pojednostavljeno rečeno, da je uzrok disleksije disfunkcija moždanih hemisfera u integriranju različitih vještina i sposobnosti (jezičnih, vidnih, slušnih, motoričkih) koje su angažirane u procesima čitanja i pisanja. Kod djece s disleksijom i disgrafijom nalazimo nedovoljnu ovladanost jezikom, poteškoće u fonološkoj svjesnosti i brzini procesiranja informacija, loše radno pamćenje i pamćenje općenito, poteškoće u diskvencioniranju, auditivnoj i vizualnoj percepciji i motoričkim vještinama. Primijećeno je da se često javlja u pojedinim obiteljima te se smatra nasljednom, ne kao bolest nego kao stanje. Zbog toga su važni podaci o obiteljskoj anamnezi i eventualnom postojanju disleksije kod drugih članova obitelji. Disleksija je češća kod dječaka nego kod djevojčica. Nešto je češća i kod lijevorukih osoba nego kod desnjaka.

Novije definicije kažu da je disleksija poremećaj u usvajanju čitanja, unatoč urednoj inteligenciji, urednim senzornim sposobnostima i odgovarajućem poučavanju (Grubin, 2002.).

Djeca u centru početnog čitanja i pisanja u dječjem vrtiću Leptir

Symptomi u predškolskoj dobi koji mogu ukazivati na pojavu disleksije.

Odstupanja u ranom razvoju djeteta mogu najaviti pojavu poteškoća u učenju čitanja.

Valja obratiti pozornost na sljedeće simptome:

- kasno progovaranje i usporen jezično-govorni razvoj;
- siromašan rječnik;
- dugo zadržavanje pogrešaka u izgovoru glasova;
- poteškoće u izražavanju misli i ideja;
- poteškoće u traženju pravih riječi (umjesto imenovanja opisuje predmet – npr. umjesto "olovka" reći će "ono za pisanje");
- poteškoće u prisjećanju na mjesta i događaje;
- miješanje riječi koje slično zvuče (sjeme – Sljeme, do-tovo – gotovo, svi – sni, snijeg – smijeh, pegla – tegla...);
- prisutnost agramatizama u govoru ("tri jabuka", "plavi hlače", obučela, cipeli);
- poteškoće u učenju pjesmica, brojalica – poteškoće u pamćenju općenito;
- nerazvijenost fonološke svjesnosti (ne prepoznaje rimu, ne može podijeliti riječi na slogove, spojiti slogove u smislene riječi, ne prepoznaje prvi glas u riječima...);
- nespretnost u krupnoj i finoj motorici (posrće, ozljeđuje se češće nego druga djeca);

- nezrelost grafomotorike;
- nesigurnost u prostornim odnosima (neosviještenost vlastitog tijela u odnosu na prostor, nerazumijevanje i nekorisćenje prijedloga za označavanje prostora, npr. ispred – iza, pored, do, lijevo – desno...);
- nesigurnost u vremenskim odnosima (ne razumije i ne koristi riječi prije, poslije, jučer, danas sutra...);
- kasnije uspostavljanje lateralne dominacije;
- nemogućnost zadržavanja pažnje, hiperaktivnost, impulzivnost;
- nemotiviranost i nedostatak interesa za crtanje, pisanje i čitanje.

Svi navedeni simptomi ne moraju biti prisutni kod djeteta da bi se posumnjalo na disleksiju. Vodeći znaci koji zahtijevaju stručne procjene jesu poremećaji u usvajanju jezika, fonološke svjesnosti i poteškoće u radnom i dugotrajnom pamćenju. Ako su oni jače izraženi, uočavaju ih i odgojitelji i roditelji, te često znaju signalizirati potrebu poduzimanja preventivnih mjera.

Kod određenog broja djece simptomi su blagi. Roditelji i odgojitelji znaju reći da su im takva djeca "nedefinirana". Nešto su živahnija od druge djece, kratkotrajne su koncentracije, ne vole crtati ni pisati, sklona su određenom tipu aktivnosti (npr. igre građenja), ali su inteligentna i brzo pronalaze rješenja za probleme, što često "zamaskira" postojanje nezrelih funkcija. Često se misli da će djetete maturacijom prerasti probleme.

traženje sličnosti (bijelo kao...), traženje suprotnosti (brzo – polako, oštro – tup), otkrivanje i prepoznavanje krivih izričaja (kako ti zvuči kad kažem: u kuća, pasovi, novi košulji), izmišljanje novih riječi – anagrami (bor – rob, dira – radi, ris – sir, put – tup, sok – kos), igre scenskim lutkama, traženje riječi koje se slažu (kolarac – lonac, riče – viče...), stvaranje lanca riječi (isti početak ili kraj), imenovanje nastambi životinja (pčela – košnica, kokoš – kokošinjac).

Igre za razvoj slušne pažnje i diskriminacije: prepoznavanje i imenovanje zvukova (lupkanje, kucanje, šuštanje papir, zvukovi igračke...), prepoznavanje zvukova iz prirode, prepoznavanje i imenovanje zvukova s audio-zapisa, slaganje sličica, geometrijskih likova ili predmeta po zadnom redu.

Vizualno-motoričke sposobnosti potičemo manipulativnim aktivnostima kao što su rezanje, lijepljene različiti oblika od različitih materijala, lijepljenje i sastavljanje likova od izrezanih dijelova; nitanje kuglica, tjestenine, plodova; modeliranje od gline, plastelina, tjestja; zakopčavanje, vezanje čvorova, pletenje pletenica te vježbama grafomotorike (koristeći crtančicu i prikladne radne listove).

Važno je da dijete ima dobru orijentaciju u prostoru i u tim aktivnostima polazimo od vlastitog tijela: ja mogu biti ispred, iza, pored, gore, dolje, lijevo, desno od nekoga ili nekoga. Vježbe orijentacije na papiru podrazumijevaju da se, ako je potrebno, djetetu skrene pozornost na smjer pisanja i korištenja papira: pišemo slijeva nadesno, odozgo prema dolje.

Ako dijete ima poteškoća u traženju odgovarajućih riječi, bit će mu od pomoći sljedeće govorne igre: predviđanje zadnje riječi kod čitanja priče ili recitiranja pjesmica, nabranje igračaka, hrane, vozila, boja, stvaranje kategorija riječi (beba, auto, kocka su... igračke), prepoznavanje riječi koja se ne uklapa u niz (konj, krava, pile, kruška...), prepoznavanje dviju riječi koje idu zajedno (leptir, cvijet, papir), dopunjavanje rečenica.

Vježbe za razvoj predčačičkih vještina (prepoznavanje i stvaranje rime, prepoznavanje prvog glasa u riječima, prepoznavanje zadnjeg glasa, pamćenje veze slovo-glas...) možemo započeti s dječjim imenima. Za svako ime stvorimo što više riječi i rimi (Ana – banana, Iva – gljiva, Marko – žarko). Za osvjешćivanje prvog glasa u riječima također su dobre igre s imenima. Primjerice: sva djeca čije ime počinje s "A", sjedit će za određenim stolom, ili odgojitelj za svog "pomagača" u nečemu može odrediti dijete čije ime počinje s "I". Kod rada na osvjешćivanju prvog glasa važno je se da se taj glas može u govoru produžavati i da je čest, tako da ga djeca mogu što lakše slušno zamijetiti. Za upoznavanje sa slovima i pamćenje veze slovo-glas postoji niz igara i aktivnosti. Naši vrtići su

bogati materijalima, a odgojitelji idejama kako ih djeci približiti. Slova se mogu izrezivati od različitih materijala (papira, tkanine, brusnog papira), lijepti (stvaranje vlastite slovarice), bojati, kaširati, modelirati od gline, plastelina, tjestja. Radi boljeg usvajanja, slova se mogu učiniti neobičnima: mogu se napraviti velika kao što su i djeca, mogu biti mala, šarena, s detaljima koja im daju neka druga obilježja (s nogama, očima, ustima, krilima i sl).

Posljedice disleksije

Posljedice disleksije za dijete mogu biti razorne, osobito ako se ona na vrijeme ne prepozna, dijagnostičira i pravilno ne tretira. Nesposobnost djeteta da svlada tečno čitanje, što je osnovna zadaća u početku školovanja, nailazi na nerazumijevanje okoline i netolerantnost. Dijete se etiketira kao lijeno, neinteligentno pa i zločesto, gubi samopouzdanje te stvara sliku o sebi kao o neuspješnoj osobi. To također utječe i na obitelj djeteta. Školskom djetetu je važno na njemu razumljiv način objasniti prirodu problema, usporediti učenje čitanja s učenjem svake druge vještine (učenjem plivanja, tenisa...), istaknuti njegove dobre strane i sposobnosti. Dobro je i navesti mu primjere poznatih ljudi – znanstvenika, glumaca ili sportaša koji su imali slične probleme a poslije su napravili sjajne karijere.

Disleksija je, nažalost, cjeloživotni problem. Dijete će uz adekvatnu pomoć svladati čitanje i pisanje, može steći i akademsko obrazovanje, ali neki od simptoma disleksije ostat će prisutni cijeli život. Učenje čitanja i pisanja olakšat će rano prepoznavanje problema, rana dijagnostika, pružanje ciljane i pravovremene pomoći djetetu te edukacija roditelja i odgojitelja. •

Literatura:

1. Davis Ronald D., Braun Eldon M. (2001.): *Dar disleksije*, Zagreb, Alinea.
2. Frost, J. A., Emery M.J. (1995.): *Academic Interventions for Dyslexic Children with Phonological Core Deficit*, Handout for teacher, Communiquie, 23(6).
3. Korkman, M. & Peltomaa, A.K. (1993.): *Preventive Treatment of Dyslexia by a Preschool Training Program for Children with Language Impairments*, Journal of Clinical Child Psychology, 22(2), 277-287.
4. Galić – Jušić Ines (2004.), *Djeca s teškoćama u učenju*, Lekenik, Ostvarenje.
5. Snowling Margaret, Stackhouse Joy (1996.): *Dyslexia, Speech and Language*, A Practitioners Handbook, Singular Publishing.